

KIFO-notat om urbanitet

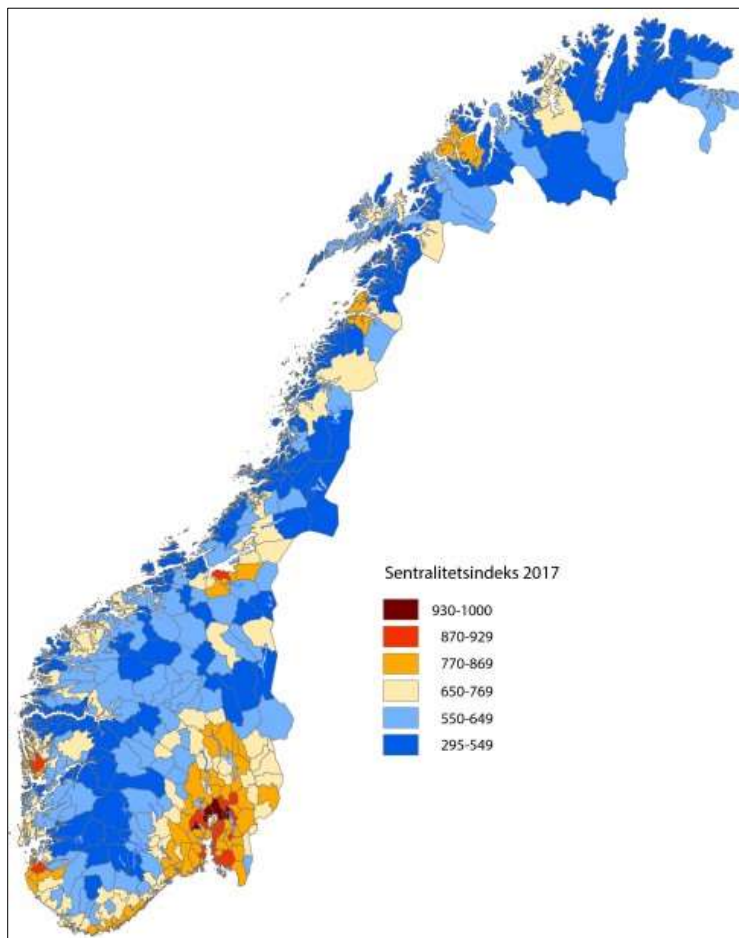
Tore Witsø Rafoss, forsker ved KIFO, Institutt for kirke-, religions- og livssynsforskning

Norge kjennetegnes av et stort mangfold av måter å bo på. Folk bor i leiligheter, eneboliger, bygårder og blokker. Mange bor i utkantstrøk – ofte med lang reisetid til nærmeste tettsted. Andre bor i tettsteder og i småbyer. Stadig flere bor i større byer, i storbyene, og i forstedene til de store byene. Måten nordmenn lever livene sine formes av disse ulikhetene (Botavar, Repstad, Aagdeal 2010; Repstad 2020: 38). Dette notatet vil kort oppsummere noen nøkkeltall knyttet til slikt geografisk mangfold. Temaene i notatet er sekularisering, religiøst og livssynsmessig mangfold, marginalisering, befolkningsendring og mobilitet med fokus på storbyområder i Norge.

Hvordan måle urbanitet?

Det finnes ikke noe fasitsvar på hva som menes med «urbant», «storbyområder» eller lignende. Mål som kan brukes er folketall i kommuner, antall arbeidsplasser, tettbodhet og så videre. I dette notatet vil vi ta i bruk en indeks for sentralitet som Statistisk sentralbyrå (SBB) har brukt siden 2017 (Høydahl 2017). Kort beskrevet, her fikk alle kommuner i Norge en score basert på hvor mange arbeidsplasser, varer og tjenester innbyggerne har tilgang til innenfor en rimelig avstand. Denne indeksen ble så delt i seks kategorier.

Figur 1. Kommuner i Norge og sentralitet

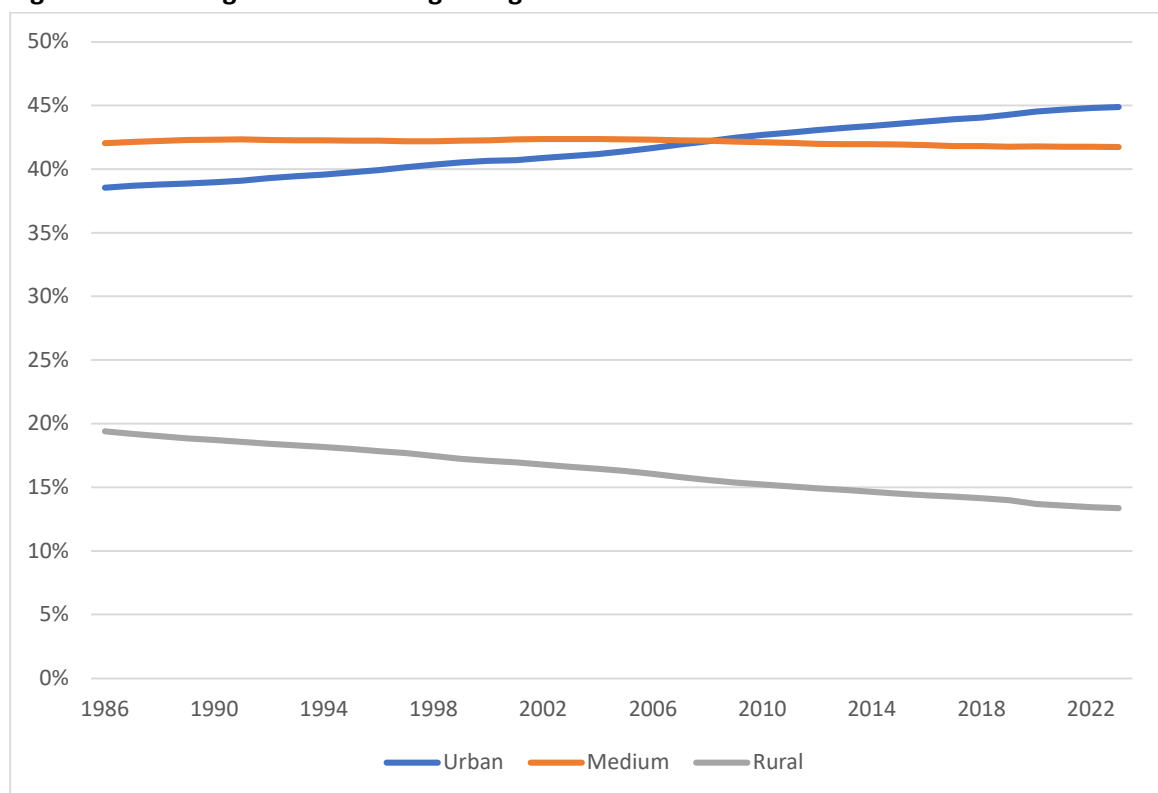
Bildet hentet fra Høydahl 2017, s. 2

I dette notatet omtales kommuner som «urbane» hvis de tilhører de to høyeste kategoriene (altså med en score over 870). I 2020 tilhørte 25 kommuner disse kategoriene: Oslo, Bergen, Stavanger, Trondheim og 21 kommuner på Østlandet. På tross av relativ liten geografisk størrelse, bodde 45 prosent av befolkningen i disse områdene i 2023. I resten av notatet vil vi se hvordan disse urbane storbyområdene skiller seg fra resten av landet når det gjelder de nevnte temaområdene befolkningsendring og mobilitet, marginalisering, sekularisering og religiøst og livssynsmessig mangfold. Der det er hensiktsmessig, vil de to midtkategoriene slås sammen til «medium» og de to laveste kategoriene til «rural».

Befolkningsendring og mobilitet

Stadig flere i Norge bor i urbane strøk, og det er også en forventning om at denne utviklingen vil fortsette. Hvis vi ser hvordan bosetningsmønsteret har endret seg fra 1987 til 2023, ser vi at en stadig større prosentandel bor i urbane strøk (Figur 2). I 1987 bodde 39 prosent av befolkningen i urbane strøk, mens 45 prosent gjorde det samme i 2023. På grunn av befolkningsvekst, så har det også vært en kraftig økning i antallet mennesker som bor i disse områdene. I 1987 bodde det 1,6 millioner mennesker i de mest urbane strøkene i Norge, mens i 2023 var det samme tallet 2,5 millioner.

Figur 2. Befolknings sammensetning i Norge

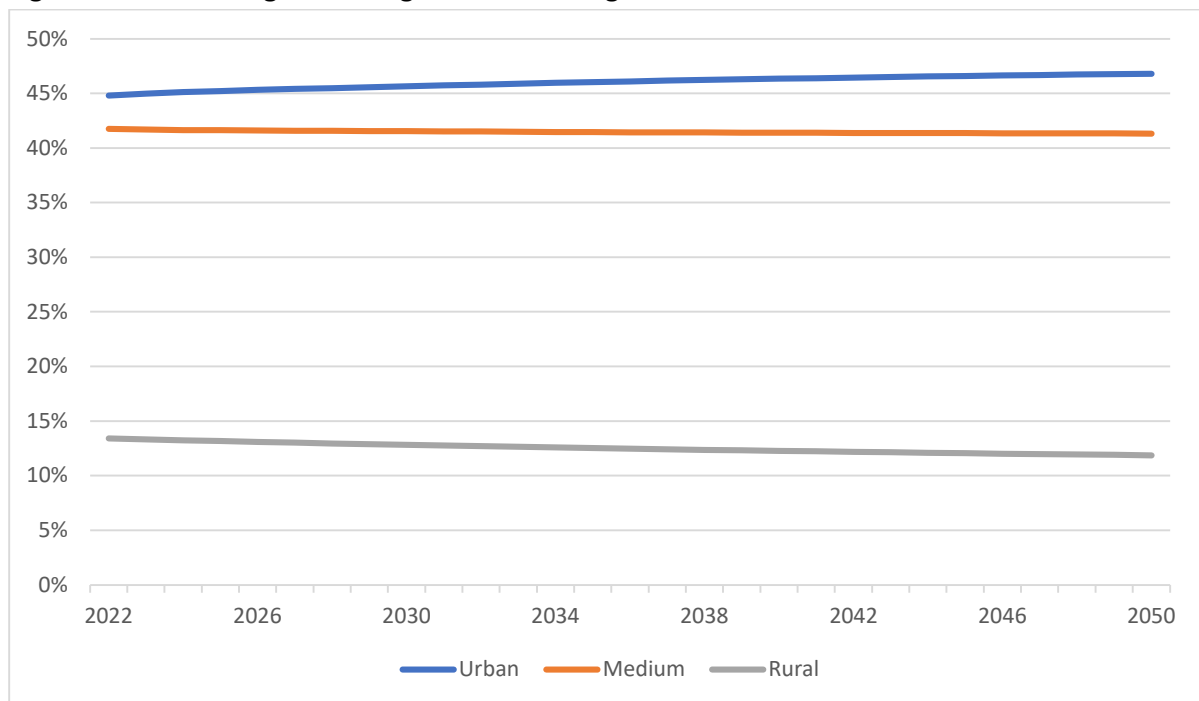

Datagrunnlag: SSB Tabell 07459 Alders- og kjønnsfordeling

SSBs befolkningsframskriving (hovedalternativet) innebærer at denne urbaniserings vil øke (Figur 3), og at stadig flere vil bo i de mest urbane strøkene. SSBs analyser indikerer at 2,8 millioner mennesker vil bo i storbystrøk i Norge i 2050, altså områder som vi kategoriserer som «urbane».

Innenfor rammene av dette notatet er det ikke mulig å gi en helhetlig analyse av årsakene til denne urbaniseringen, men at stadig flere bor i urbane områder skyldes delvis innlandsflytting til disse områdene, delvis at noe flere innvandrere bosetter seg her enn i resten av landet.

Figur 3. Framskrivning befolknings sammensetning

Datagrunnlag: SSB Tabell 13600 Framskrevet folkemengde

Marginalisering

Det kan være lett å tenke at storbyområdene har mer utenforskap og sosial og økonomisk marginalisering enn resten av landet. I storbyer kan fattigdom og økonomiske ulikheter være godt synlige. I urbane strøk er det dyrere å eie og leie bolig, noe som kan bidra til økonomisk utenforskap.

SSBs Levekårsundersøkelse kan belyse om økonomisk marginalisering er mer vanlig i urbane strøk. *Tabell 1* er organisert slik at de forholdene hvor urbane strøk skiller seg *mest* fra gjennomsnittet, er plassert *øverst* i tabellen. De øverste radene i tabellen viser derfor at folk i urbane strøk i mye større grad oppgir at de har høy boutgiftbelastning og ikke har råd til bil. Dette må ses i sammenheng med at bolig og utgifter i forbindelse med bil (parkeringer, bompenger osv.) er spesielt høye i tettbygde og urbane strøk. Men utenom disse forholdene så viser *Tabell 1* at det faktisk er liten forskjell på urbane strøk og resten av landet når det gjelder økonomisk marginalisering. På tross av høye boutgifter, så viser tabellen at folk i urbane strøk ikke oppgir i større grad enn resten av landet, at de har problemer med å betjene boliglån og boutgifter.

Vi skal likevel være forsiktige med å konkludere at urbane strøk ikke har problemer med marginalisering som skiller seg fra resten av landet. I storbystrøk bor det både mange med høy inntekt og utdanning og mange marginaliserte grupper. Gjennomsnittsverdier, slik som i *Tabell 1*, kan derfor maskere polariserte forhold.

Tabell 1. Marginalisering, prosent

	Urban	Medium	Rural	Total
Har høy boutgiftsbelastning	29,2	17,5	11,1	21,8
Ikke råd til bil	8,8	3,9	3,0	6,0
Mangler minst ett materielt gode	20,3	16,6	14,5	18,0
Kredittkortgjeld eller forbrukslån er tyngende	16,2	14,8	15,5	15,4
Mangler minst ett sosialt gode	11,8	11,0	10,1	11,2
Ikke råd til en ukes ferie årlig	7,9	7,0	6,1	7,3
Ikke råd til å holde boligen passe varm	2,6	1,9	0,6	2,0
Ikke råd til å erstatte utslitte klær	5,7	5,4	4,0	5,2
Ikke mulighet til å klare en uforutsett utgift	20,9	20,8	17,0	20,4
Vanskelig eller svært vanskelig å få endene til å møtes	7,1	6,4	5,8	6,6
Ikke råd til å spise kjøtt og fisk annenhver dag	2,8	2,3	0,9	2,3
Forventer at husholdningens inntekt vil synke neste 12 måneder	4,9	6,1	5,1	5,3
Utgifter til medisinsk behandling er tyngende	12,8	12,4	9,9	12,3
Ikke råd til å bytte ut utslitte møbler	10,7	10,3	8,5	10,3
Ikke råd til å bruke litt penger på seg selv ukentlig	2,8	3,5	2,5	3,1
Husholdningens inntekt har sunket siste 12 måneder	9,6	9,1	9,4	9,3
Problemer med å betjene boliglån	0,7	1,0	1,6	0,9
Problemer med å betale boutgifter	4,0	4,6	3,9	4,2
Utgifter til tannlege er tyngende	15,1	16,1	12,8	15,3
Problemer med å betjene andre lån	1,8	1,6	1,0	1,6
Problemer med å betjene kredittkortgjeld eller avbetalingslån	2,8	2,5	2,1	2,6
Har minst ett betalingsproblem	5,9	6,2	4,9	5,9
Ikke råd til å spise og drikke ute månedlig	3,7	4,1	2,4	3,7
Utgifter til medisiner er tyngende	10,6	10,8	9,9	10,6
Ikke råd til å gå til tannlege	5,3	5,8	3,9	5,3
Ikke råd til å ha internett	0,1	0,2	0,0	0,1
Ikke råd til å delta i regelmessige fritidsaktiviteter	4,6	4,9	3,8	4,6

Datagrunnlag: SSB Tabell 13635 Materielle goder, Tabell 13639 Sosiale goder, Tabell 13643 Økonomisk romslighet og betalingsvansker, 2022

Vi vet at det er vesentlig flere offer for lovbrudd i urbane strøk enn i resten av landet. *Tabell 2* er basert på SSBs tidligere sentralitetsindeks, så resultatene er ikke direkte sammenlignbare med de andre funnene. Tabellen viser likevel en tydelig sammenheng mellom antall offer for lovbrudd og urbanitet. Storbyområdene har med andre ord utfordringer knyttet til marginalisering som både er like og ulike resten av landet.

Tabell 2. Personoffer for anmeldte lovbrudd

	Personoffer	Personoffer per 1 000 innbyggere
Minst sentrale kommuner	8 456	18,2
Mindre sentrale kommuner	6 297	20,0
Noe sentrale kommuner	19 921	22,7
Sentrale kommuner	103 884	28,9

Datagrunnlag: SSB Tabell 08636 Personoffer for anmeldte lovbrudd, 2017 (tabellen inkluderer alle typer lovbrudd med personoffer, inkludert tyveri, vold, trakkovrettedelser med mer)

Sekularisering og religiøst og livssynsmessig mangfold

Også det *religiøse* landskapet i Norge formes av grad av urbanitet. *Tabell 3* vier at det finnes markante forskjeller i relasjon til og holdninger til Den norske kirke avhengig av hvor man bor. Tendensen er at man i større grad slutter opp om Den norske kirke hvis man bor i mindre urbane strøk.

Tabell 3. Religiøse kjennetegn og holdninger, prosent

	Urban	Medium	Rural	Total
Tilhørighet til Den norske kirke	53	63	66	58
Har døpte barn	75	83	85	80
Viktig med kirkelig markering av en fødsel	27	32	33	30
Viktig med kirkelig markering av et giftermål	35	39	43	38
Viktig med kirkelig markering av et dødsfall	49	55	64	53
Beskriver seg selv som kristen	32	36	36	34
Mener Den norske kirke bør fortsatt ha en særstilling i Grunnloven	36	42	47	39
Mener staten bør legge vekt på å behandle alle tros- og livssynsamfunn mest mulig likt	53	49	46	51
Mener det offentlige bør slutte å gi pengestøtte til Den norske kirke	29	24	24	27

Datagrunnlag: KIFO-undersøkelsen Religion 2019, N = 4024

Funnen i *Tabell 3* må sees i sammenheng med at flere er medlemmer av kirken i mindre urbane strøk. *Tabell 4* viser at det er en klar sammenheng mellom bosted og hvor stor andel som er medlemmer, døpte, konfirmert og gravlagt i regi av Den norske kirke. *Tabell 4* viser også at Den norske kirke er til stede med ansatte over hele landet, både i urbane, mindre urbane og rurale strøk. Tabellen viser også at det er en del geografisk variasjon når det gjelder driftsutgifter og lønnsutgifter.

Tabell 4. Nøkkeltall for Den norske kirke

Sentralitet	Urban	Medium	Rural
Medlem og tilhørige i Den norske kirke i prosent av antall innbyggere	54	70	77
Døpte i prosent av antall fødte	42	64	78
Konfirmerte i prosent av 15-åringer	38	54	72
Kirkelige gravferder i prosent av antall døde	74	85	96
Brutto driftsutgifter til funksjon 390, 393 per innbygger i kroner ¹	579	679	1064
Lønnsutgifter til funksjon 390, 393 per innbygger i kroner	65	20	20
Sysselsatte i årsverk lønnet av bispedømme per 1000 innbygger	0,2	0,3	0,4
Sysselsatte i årsverk lønnet av kirkelige fellelråd per 1000 innbygger	0,6	0,8	1,3
Sysselsatte i kirken i årsverk per 1000 innbygger	0,8	1,1	1,7
Sysselsatte i årsverk lønnet av sokn, kirkelige fellelråd og bispedømmer (antall)	2009	2589	1238
Sysselsatte i årsverk lønnet av bispedømmene (presteskap) (antall)	550	644	302
Antall sysselsatte i bispedømmer (presteskap) (antall)	640	741	354
Sysselsatte i årsverk lønnet av kirkelige fellelråd (antall)	1412	1943	936
Antall sysselsatte i kirkelige fellelråd (antall)	2201	2921	1747
Prosent av befolkningen	44,9	41,7	13,4

Datagrunnlag: SSB Tabell 12025 Utvalgte nøkkeltall kirke og Tabell 12207 Sysselsatte i Den norske kirke, 2022

Hvis vi ser på andre tros- og livssynssamfunn utenom Den norske kirke, ser vi at også her er bildet variert og formes av grad av urbanitet. Noen religioner, slik som sikhisme, jødedom, hinduisme og islam har klart flere medlemmer i urbane strøk – noe som må ses i sammenheng med at flere med innvandrerbakgrunn bor i urbane strøk – dessuten at det kun er i de største byene det er nok medlemmer til å opprettholde religiøse institusjoner (særlig jødedom).

¹ Funksjon 390 beskriver inntekter og utgifter vedrørende presteboliger, og funksjon 393 beskriver utgifter vedrørende gravplasser og krematorier

Tabell 5. Tros- og livssynssamfunn utenom Den norske kirke

	Urban	Medium	Rural	Total	Medlem-mer
Sikhisme	90 %	10 %	0 %	100 %	4 025
Jødedom	89 %	10 %	2 %	100 %	785
Hinduisme	87 %	12 %	2 %	100 %	12 059
Islam	74 %	22 %	4 %	100 %	178 945
Bahai	69 %	27 %	4 %	100 %	1 085
Buddhisme	59 %	35 %	6 %	100 %	21 343
Livssyn	58 %	35 %	8 %	100 %	98 919
Andre tros- og livssynssamfunn	54 %	37 %	10 %	100 %	2 601
Kristendom	49 %	42 %	9 %	100 %	370 069
Total	58 %	35 %	7 %	100 %	689 831

Datagrunnlag: SSB Tabell 06326: Medlemmer i trus- og livssynssamfunn som søker om offentlig stønad og er utanfor Den norske kyrkja, 2020 (77 426 medlemmer i 410 samfunn er ikke inkludert i datasettet, da de ikke har region knyttet til seg)

Hvis vi kun ser på kristne trossamfunn (utenom Den norske kirke), ser vi at de ulike kirkesamfunnene har svært ulik geografisk profil. Noen har mesteparten av medlemmene sine i urbane strøk, mens andre har hovedtyngden av medlemmene sine bosatt i mindre urbane strøk (Tabell 6).

Tabell 6. Kristne trussamfunn utenom Den norske kirke

	Urban	Medium	Rural	Total	Medlem- mer
Svenske kirken i Noreg	68 %	25 %	7 %	100 %	13 098
Kristensamfunnet	65 %	30 %	5 %	100 %	2 386
Den ortodokse kirken	60 %	33 %	7 %	100 %	28 382
Den romersk-katolske kirken	57 %	34 %	8 %	100 %	163 944
Kristne senter	56 %	35 %	9 %	100 %	2 914
Metodistkirka i Norge	55 %	40 %	5 %	100 %	9 882
Det Evangelisk-Lutherske kirkesamfunn	53 %	43 %	4 %	100 %	3 129
Den islandske Evangeliske Lutherske menighet i Norge	51 %	40 %	10 %	100 %	5 999
Den Finlandska evangelisk-Lutherska församling	50 %	32 %	18 %	100 %	2 180
Jehovas vitner	44 %	49 %	8 %	100 %	12 655
Andre trussamfunn	41 %	48 %	11 %	100 %	27 620
Adventistkirken	38 %	54 %	8 %	100 %	4 605
Det norske baptistsamfunn	37 %	52 %	11 %	100 %	10 750
Den kristelige menighet	37 %	57 %	6 %	100 %	8 679
Pinsemenigheter	36 %	53 %	11 %	100 %	40 411
Den Evangelisk Lutherske frikyrkja i Noreg	28 %	63 %	9 %	100 %	19 169
Dei frie evangeliske forsamlinger	22 %	66 %	12 %	100 %	3 120
Det norske misjonsforbund	20 %	77 %	4 %	100 %	11 146
Total	49 %	42 %	9 %	100 %	370 069

Datagrunnlag: SSB Tabell 06339: Medlemmer i kristne trussamfunn som søker om offentlig stønad og som er utanfor Den norske kyrkja, etter trussamfunn og tredelt sentralitet, 2020 (2 582 medlemmer i 179 kristne samfunn er ikke inkludert i datasettet da de ikke har region knyttet til seg)

Innenfor rammen av dette notatet er det kun mulig å kort skissere noen hovedtrekk ved storbyområdene i Norge. Hovedtendensen er at stadig flere i Norge bor tett i et lite antall storbyområder. Sekulariseringstendenser, marginalisering og religiøst og livssynsmessig mangfold tar ulike former i ulike deler av Norge. Noe av det som bidrar mest til dette mangfoldet er graden av urbanitet. Ikke minst formes det religiøse landskapet i stor grad av dette geografiske mangfoldet, og Den norske kirke operer i mer mangfoldige sosiale og religiøse landskap i storbyene enn i mindre urbane strøk.

Referanser

Botvar, Pål Ketil; Pål Repstad; Olaf Aagedal. 2010. «Regionalisering av norsk religiøsitet». I *Religion i dagens Norge* (red. Botvar og Schmidt). Oslo: Universitetsforlaget

Høydahl, Even. 2017. *Ny sentralitetsindeks for kommunene*. SSB notat: 40

Repstad, Pål. 2020. *Religiøse trender i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget